

**განათლება საქართველოს
ებრაულ დიასპორაში**

საქართველოში ებრაელები უძველესი დროიდან ცხოვრობენ. საისტორიო ტრადიციის მიხედვით, საქართველოს ძველ დედაქალაქში, მცხეთაში, ებრაელები პირველად ძვ.წ. VIII საუკუნის დასასრულს მოვიდნენ. ებრაელთა მეორე ნაკადი მოვიდა ბაბილონის მეფე ნაბუქოდონოსორ II-ის მიერ იუდეას განადგურების შემდეგ. მნიშვნელოვანი ნაკადი უნდა მოსულიყო იუდეური ომის (66-73) შემდეგ. ებრაელები საქართველოში მოდიოდნენ მეზობელ ქვეყნებში (ბიზანტია, სომხეთი, ხაზარეთი, თურქეთი, რუსეთი) ანტისემიტიზმის გაძლიერების პერიოდში [11]. ამგვარად, ებრაელები უხსოვარი დროიდან მოვიდნენ საქართველოში და გაიზიარეს ქართველი ხალხის ისტორიული ბედი. ისინი მცხეთიდან თანდათანობით გადასახლდნენ ჯერ საქართველოს სხვადასხვა მხარეში, ხოლო შემდეგ გავრცელდნენ დანარჩენ კავკასიაში. მოხდა მათი ასიმილაცია კავკასიის აბორიგენებთან. ცხადია, რომ დიასპორის ებრაელებმა თითქმის ყველგან შეინარჩუნეს თავიანთი რასობრივ-ანთროპოლოგიური მარკენებლები, მაშინ, როცა კავკასიაში საერთო ებრაული მარკენებლებიდან გადახრას ვხედავთ. ამიტომ აქვთ ფიზიკური ნიშნების ერთობა კავკასიის ებრაელებს. საინტერესოა საზიარო გვარები, რომლებიც ქართველებსაც აქვთ და ებრაელებსაც, რაც მრავალი საუკუნის მანძილზე თანაცხოვრებით უნდა იყოს განპირობებული. ათასწლეულების მანძილზე ერთაშორის ურთიერთობებში ეთნიკური ერთობები, ცხადია, ახდენდნენ თავიანთი ინტერესების რეალიზებას. ნაციონალურ ინტერესებს კი ორგვარი ბუნება აქვთ: ერთი მხრივ, არსებობს, აუცილებ-

ლობა თვითმყოფადობის, უნიკალური კულტურის შენარჩუნებისა, რაც შეძლეს ქართველმა ებრაელებმა, ხოლო, მეორე მხრივ – საკუთარი კულტურის განვითარება კულტურათაშორის პროცესებში, სხვა კულტურათა მიღწევებით ურთიერთგამდიდრება და ერთიანი საკაცობრიო ფასეულობებით ცხოვრება, რაც ასევე მანიფესტირდება ქართველ ებრაელთა და ქართველთა კულტურული მემკვიდრეობის კვლევისას, რაც ხდება განათლების მიღების ხარჯზე.

საქართველოს სამეცნიერო სკოლები მრავალ დარგში მსოფლიოში მაღალი ავტორიტეტით სარგებლობენ. უმაღლეს სასწავლებელთა კურსდამთავრებულნი წარმატებით მოღვაწეობენ მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში. საქართველო 2005 წელს შეუერთდა ბოლონიის პროცესს – ევროპის ქვეყნების განათლების სისტემის ჰარმონიზაციის ფაქტორს, რომელიც მიზნად ისახავს ერთიანი ევროპული სივრცის შექმნას უმაღლესი განათლებისათვის.

ებრაელი ერი ცნობილია, როგორც წიგნიერი ხალხი. მათი მშობლიური ენა, ბიბლიის ენა – ივრითია. ღირსშესანიშნავი ფაქტია, რომ თავდაპირველად ამ ენაზე დაიწერა კაცობრიობის უპირველესი წიგნი „ბიბლია“. ქართველი ებრაელობა საუკუნეთა განმავლობაში ქართველებთან ერთად ქმნიდა ქართულ კულტურას. ქართველმა ებრაელებმა ბევრი უნიკალური ძეგლი შემოინახეს. უპირველესად უნდა დავასახელოთ ლაილაშური ბიბლია. პერგამენტზე დაწერილი ეს უმნიშვნელოვანესი ძეგლი გამოირჩევა ლამაზი ორნამენტით, მაღალმხატვრულად შესრულებული თავასობით.

მე-19 საუკუნემდე მეცნიერება აღწერით ხასიათს ატარებდა და, მით უმეტეს, ებრაელი თემის ისტორია ყამირს წარმოადგენდა. 1933 წელს თბილისში დაარსდა საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი (რომელსაც რაბინ დავით ბააზოვის სახელი მიანიჭეს) და შესაძლებელი გახ-

და წარსულის შესწავლის სფეროში არსებულ ხარვეზთა გამოსწორება. საქართველოს ებრაელთა თემში მრავალი მეცნიერი აღიზარდა სათანადო პირობებში.

XIX საუკუნის 50-იანი წლებიდან ებრაელმა და ქართველმა ინტელიგენციამ, ესმოდათ რა ბავშვებისათვის განათლების მიღების მნიშვნელობა, თხოვნები გაგზავნეს გუბერნიის ხელმძღვანელობასთან ებრაული სკოლების გახსნაზე, სადაც ძირითად საგნებთან ერთად სურდათ ესწავლებინათ თალმუდ თორატ. მთელი მე-19 საუკუნის მანძილზე დასავლეთ ევროპისა და, თუნდაც, რუსეთის ებრაელი მოსახლეობისაგან განსხვავებით, საქართველოს ებრაელი მოსახლეობა ჯერ კიდევ შუა საუკუნეების რუტინისა და საშინელი ჩამორჩენილობის ტყვეობაში იმყოფებოდა და სწორედ ამ დროს საქართველოში გამომავალი გაზეთი „დროება“ გამოდიოდა ებრაელთა ქომაგისა და დამცველის როლში. „დროება“ თავის ფურცლებზე მმართვედა რა საქართველოში მცხოვრებ ებრაელებს, რომ მათ ალლო აელოთ მომავლისათვის, შეეგნოთ, რომ მხოლოდ „ჩითით და ნემსით ვაჭრობით“ ისინი შორს ვერ წავიდოდნენ, მოუწოდებდა, რომ მომავალი თაობისათვის შესაფერისი სწავლა-განათლება მიეცათ. 1883 წლის 21 სექტემბრის ნომერში გრ. უმნიფარიძე წერდა: „ჩვენებური ებრაელები კი გაქვავებულან მამა-პაპურ ყოფა-ცხოვრების კალაპოტში და აქამდის ვერ შეუგნიათ ახალი მეცნიერებისა და სწავლა-განათლების საჭიროება. მათ ეშინიათ განათლებისა და არ აძლევენ თავიანთ შვილებს სკოლაში, თუნდ შეძლებაც აძლევდეს ამის ნებას. ასე რომ განათლება, – მეტადრე გიმნაზია და უნივერსიტეტი, – გარყვნის მათ შვილებს, წაართმევს სარწმუნოებას და შეაძულებს ებრაელისსა. ის როდი იციან რომ პირიქით, რაც მეტი განათლებული ებრაელი იქნება, მით უფრო მალე შეიცვლება მათი დაჩაგრული ბედი და უფრო მეტი გონების ძალით შეიარაღებული მოსარჩელე ეყოლებათ... დროა, დიდი ხანია. დროა,

რომ ჩვენებური ქართველი ებრაელებიც დაუკვირდნენ თავიანთ მდგომარეობას, შეიგნონ სწავლა-განათლების საჭიროება, იცოდნენ ახალი დრო და მიანებონ თავი თავის კარ-ჩაკეტილობას“ [1].

ნიგნში „ქართველთა ებრაელები“, ზ. ჭიჭინაძე 1904 წელს წერდა: „საზოგადოთ ქართველი მწერლობა ყოველთვის ფარად და ხმლათა მდგომელთა შესახებ.... ამის მხრით ქართული მწერლობა ებრაელთა მიმართ ვალმოხდილია და ამაგდარი“. „დროების“ დემოკრატიული იდეები, მისი თავგანწირული ბრძოლა ქართველი ხალხის უკეთესი მერმისისათვის, მისი გაბედული გამოსვლები ხალხთა შორის ძმობისა და ერთობისათვის, მეფის მთავრობისა და მისი ბიუროკრატიული აპარატის აღშფოთებას იწვევდა. ცენზურის განუწყვეტელი დევნისა და კონტროლის პირობებში მოქცეული გაზეთი, ბოლოს, 1885 წ. დახურეს კიდეც. გაზეთის დახურვა ქართველი ხალხის საერთო-სახალხო გლოვის დღედ გამოცხადდა. ამ გლოვას ქართველ ხალხთან ერთად გულწრფელად იზიარებდა საქართველოს ებრაელი მოსახლეობაც. მათ დროების სახით დაკარგეს ერთ-ერთი ყველაზე საუკეთესო მეგობარი, მათი ჭირისა და ლხინის ერთგული გუშაგი [12].

როგორც წერილობითი წყაროებით დასტურდება, XIX საუკუნის (და მანამდელი ხანისაც) საქართველოში ებრაელობა სოციალურად და ინტელექტუალურადაც მეტად უმნიშვნელო როლს ასრულებდა. გარე სამყაროსგან ფაქტობრივად თვითიზოლაციაში მყოფი და განკერძოებულ თემებად მცხოვრები ებრაელების უმთავრესი მიზანი საარსებო სახსრის მოპოვება იყო. ამ გარემოებამ არსებითად განსაზღვრა ის ფაქტი, რომ XX საუკუნის დასაწყისამდე ქართველ ებრაელებს მათი რეალური პოტენციური ინტელექტუალური შესაძლებლობები თითქმის საერთოდ არ გამოუვლენიათ. XX საუკუნე კი ახალი ძვრებით შემოვიდა და მრავალი სიახლე შემოიტანა. ქართვე-

ლი ებრაელობა საქართველოს ცხოვრებით ცხოვრობდა და მონაწილეობდა ქვეყნის მიმდინარე გარდაქმნებში.

1902 წელს თბილისში ქართველ ებრაელთა შვილებისთვის დაარსდა რელიგიური სკოლა. 1912 წლისთვის ამ სასწავლებელში მოსწავლეთა რიცხვი 390-ს აღწევდა.

1916 წელს ივანე გომართელმა გაზეთში „თეატრი და ცხოვრება“ გამოაქვეყნა სტატია „ქართველი ისრაელები“, სადაც იგი იზიარებდა იოსებ და მიხაკო ხახანაშვილების კონცეფციას ქართველ ებრაელთა იდენტობის შესახებ. ავტორის აზრით, ქართველი ებრაელი შერეული წარმოშობისაა: „ერის წარმოშობაში ჩამომავლობას არა აქვს იმდენი ძალა და მნიშვნელობა, რამდენიც ისტორიას. ...ქართველებთან საერთო ისტორიულმა ცხოვრებამ ქართველი ისრაელები ნელ-ნელა გაქართველა და დღეს ისინი ქართველები არიან. მართლაც, ქართველი ერის ისტორია ამავე დროს არის ისტორია ქართველი ებრაელისა“ [2.4,5].

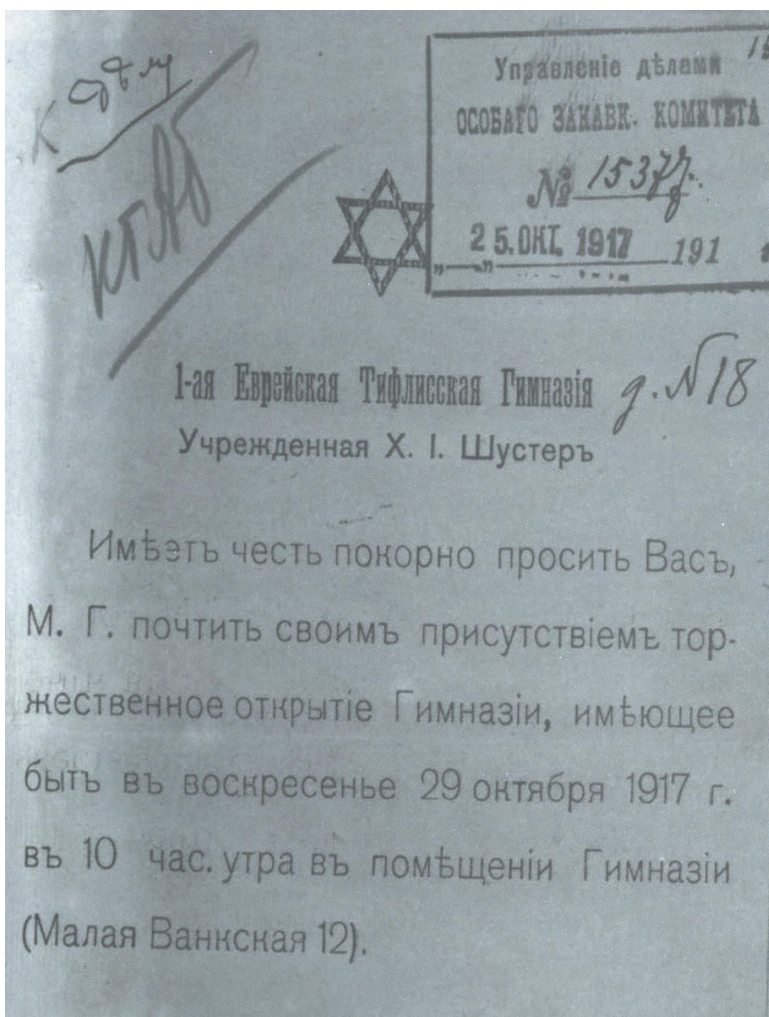
ქართველი ინტელიგენციის წარმომადგენლები: ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, იაკობ გოგებაშვილი უდიდესი თანაგრძნობით ეკიდებოდნენ ქართველ ებრაელობას. 1912 წელს აკაკი წერეთელმა იმოგზაურა რაჭა-ლეჩხუმში. მან მგზნებარედ მიმართა ონელ ებრაელებს: „დადგება დრო, ერთა ჩაგვრა მოისპობა და თქვენც თავისუფლად ამოისუნთქავთო“. ქართველი ებრაელებიც უდიდესი სიყვარულითა და პატივისცემით ეპყრობოდნენ დიდ პოეტს. ეს ნათლად გამოსჭვივის ონელი ებრაელების მიმართვიდან აკაკი წერეთლისადმი: „დიდებული მგოსანო, მე ვარ ქართველი ებრაელი, თქვენის ნაწარმოებებით გაზრდილი და თქვენი ჩანგის ჟღერით დამტკბარი; ამასთანავე უნდა გაუწყოთ, რომ დღეს ჩვენ ქართველი ებრაელები დიდის ალტაცებით და გამოუთქმელი სიხარულით მივეგებებით ერთად ჩვენ ქართველ ძმებთან და მეზობლებთან თქვენს ჩვენში მოზრდნებას და ბედნიერ დღეობას. დიდებუ-

ლო მგოსანო, ჩვენ ებრაელების და ქართველების ცხოვრებაში ისეთი შეთვისება გვაქვს ერთმანეთს შორის, რომ არ განვიყოფებით ერთმანეთისაგან, როგორც ერთი სისხლი და ხორცი, ამიტომ ვალდებულად ვთვლით ჩვენს თავს, რომ ერთად ქართველ ძმებთან, ჩვენ მეზობლებთან, მონაწილეობა მიგვეღო ამ თქვენს ბედნიერ დღეობაში და ზეიმში...მუდამ სახეში იქონიეთ, რომ ჩვენ, ებრაელებსა და ქართველებს შორის არ ყოფილა განსხვავება, არ არის და არც იქნება გარდა სარწმუნოებისა“ [10].

1918 წელს ებრაული თემის ლიდერის, დავით ბააზოვის ინიციატივით ქუთაისში გამოსვლა დაიწყო ქართულენოვანმა გაზეთმა „ხმა ებრაელისა“, რომელიც ხელს უწყობდა ებრაელთა იდენტობის განვითარებას. 1924 წ. თბილისში გამოდიოდა ასევე ქართულენოვანი ებრაული გაზეთი „მაკაველი“, რომელთა მიზანიც იყო გამოეფხიზლებინათ ქართველ ებრაელთა მასები, შეეტანათ მათში განათლების მიღების აუცილებლობის შეგნება და ხელი შეეწყობათ მათი კულტურული დონის ამაღლებისათვის. სამწუხაროდ, აღნიშნულ გაზეთებს დიდი დღე არ ეწერათ. „ხმა ებრაელისა“ გამოვიდა 15 ნომერი, ხოლო „მაკაველი“ – 3 ნომერი.

მეცნიერ-მკვლევართა დღემდე ჩატარებული კვლევების ფონზე დადგინდა, რომ ქართველ ებრაელთა კულტურული წინსვლა სწორედ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ დაიწყო: შეიქმნა ბიბლიოთეკები, სკოლები ქართველ ებრაელთა ბავშვებისათვის. თბილისის 102-ე შრომითი სკოლის მოსწავლეთა ბაზაზე ჩამოყალიბდა დრამატული დასი „კადიმა“. ამ კულტურული პროგრესის ხელმძღვანელები იყვნენ: ნათან ელიაშვილი, გერცელ ბააზოვი და სხვ. ყინული დაიძრა და ამ მოზღვავენას ვერცერთი ძალა ვერ შეაჩერებდა. ქართველი ებრაელობა განათლების მიღების ფონზე უდავოდ პროგრესის გზას დაადგა.

ქართველი ებრაელების ისტორიით არაერთი მკვლევარი დაინტერესებულა და გარკვეული მოვლენები საინტერესოდ გაუშუქებია. განათლების საკითხთა კვლევაში საინტერესოა ჩვენ მიერ მოპოვებული 1917 წლის 17 თებერვალს შედგენილი სარქივო დოკუმენტი, რომლის მიხედვით, თბილისის ებრაული საზოგადოება სთხოვს მეფისნაცვალს, რომ ორ ღარიბ ებრაელს მიეცეს თბილისში ცხოვრებისა და ებრაულ სკოლა ხედერში მუშაობის დაწყების უფლება. აღნიშნული დოკუმენტიდან ირკვევა, რომ ეს სასწავლებელი ოფიციალურად გახსნილა 1914 წლის პირველი ივლისის დადგენილების საფუძველზე და, სხვა სპეციალური სკოლების მსგავსად, მიზნად ისახავდა რელიგიური განათლების მიცემას [5]. შემდეგი, 1917 წლის 18 ივლისის დოკუმენტიდან ირკვევა, რომ ქალბატონ შუსტერის თხოვნა, ქალაქ თბილისში ებრაული გიმნაზიის გახსნის შესახებ, დაკმაყოფილდა. ამას ადასტურებს 1917 წლის 25 ოქტომბრით დათარიღებული მოსანვევი ბარათი, რომელიც ამ მოვლენას ეხება. ღონისძიება ჩატარდება 1917 წლის 29 ოქტომბერს გიმნაზიის შენობაში, მცირე ვანქის ქუჩაზე №12-ში [6]. თანდართული დოკუმენტი: მომდევნო წელს, 1918 წლის 1 აგვისტოს, შუსტერმა კვლავ მიმართა კავკასიის სასწავლო სამმართველოს თხოვნით, რათა მის მიერ დაფუძნებული გიმნაზია გადაკეთებულიყო შერეული სახის გიმნაზიად, სადაც გოგონები და ვაჟები ერთად ისწავლიდნენ. მას მიეცა სკოლის გადაკეთებისა და ასევე, სამთავრობო სკოლებისათვის არსებული უფლებებით სარგებლობის ნებართვა, მხოლოდ ერთი პირობით: ყველა ხარჯი გაწეული იქნებოდა თავად ქალბატონ შუსტერის მიერ. ასე დაიწყო ფუნქციონირება რეაკლასიანმა გიმნაზიამ სახელწოდებით: ტბილისის პირველი შერეული სახის ებრაული გიმნაზია [7].

1920 წლის 20 მარტის დოკუმენტის მიხედვით, რაჭის მაზრაში ეროვნული უმცირესობებისათვის არსებობს რაჭაში ონის ებრაელთა ეროვნული სკოლა. საბუთს თან ერთვის მასწავლებლების სია ცენზის აღნიშვნით, სადაც პედაგოგებს უწერიათ: „შინაური რელიგიოზური განათლება“ [8].

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ გაითვალისწინა ებრაელთა თხოვნები და მოამზადა კანონპროექტი, სადაც წერია: „1. ქართველ ებრაელთა (სეფერადიმი) უფლება ეძლევათ თავისუფალ დამოუკიდებელ თვითმართველობისა სარწმუნოების სფეროში და სრული თავისუფლება კულტურულ-განმანათლებელ მოქმედებაში, თორასა (სინაგოგა), სამლოცველო სახლებისა, სამეცნიერო, სამოსწავლო და საქველმოქმედო დაწესებულებათა დაარსების უფლებით. 2. ყოველ ქალაქში ან სოფელში, სადაც ცხოვრობს ებრაელთა არა ნაკლებ ოცდაათი კომლისა, უფლება აქვთ დააარსონ თემები, რომლის მიზანია თავის წევრთა სარწმუნოებრივ და კულტურულ-საგანმანათლებლო მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება“ [9]. აღნიშნული საარქივო დოკუმენტაცია მოწმობს, რომ საქართველოს ხელისუფლება, რუსეთის იმპერიისა და დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში, ცდილობდა ეთნიკურ უმცირესობებს შეენარჩუნებინათ თავიანთი ენობრივი, რელიგიური და კულტურული იდენტობა. ამის დასტურია ისიც, რომ საქართველოს რესპუბლიკის კონსტიტუციის პროექტის დამუშავებაში, სხვა უმცირესობის წარმომადგენლებთან ერთად, მონაწილეობას იღებდნენ ქართველი ებრაელებიც.

ქართველ ებრაელთა ყოფა-ცხოვრების, მათი ისტორიისა და განათლების საკითხების შესწავლას ამაგი დასდეს ნისან ბაბალიკაშვილმა, კონსტანტინე ლერნერმა, ელდარ მამისთვალაშვილმა, გურამ ბათიაშვილმა, ნათან ბააზოვმა, იცხაკ დავიდმა და სხვებმა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია: 1940 წელს გამოცემული ცნობილი ისტორიკოსისა და საზოგადო მოღვაწე ზაქარია ჭიჭინაძის წიგნი „ქართველი ებრაელნი საქართველოში“; 1940-45 წწ. „საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომების“ რამდენიმე ტომი; 1940 წელს აკადემიკოსმა გიორგი წერეთელმა „ენიმკის მოამბეში“ გამოაქვეყნა სტატია „მცხეთის ახლად აღმოჩენილი ებრაული წარწე-

რა“; 2002 წ. გამოიცა როინ მეტრეველის „ებრაელები საქართველოში“; 1995 წ. – ელდარ მამისთვალაშვილის „ქართველ ებრაელთა ისტორია“, 1998 წ. გამოიცა „საქართველოში ებრაელთა დამკვიდრების 26 საუკუნე“, 2009 წ. – დავით გოლანის „ლოცვის კარები“; 2011 წელს – დანიელ ხანანაშვილის „ქუთაისის ებრაელობა“; ასევე დაიბეჭდა არაერთი ავტორის სტატია და ნარკვევი.

არსებობენ ადამიანები, რომლებიც ქმნიან ეპოქას, სწორედ ასეთი იყო ჯემალ აჯიაშვილი. მისი ცხოვრება და შემოქმედება სამაგალითოა. მან დიდი წვლილი შეიტანა ქართული კულტურის განვითარებისა და ქართულ-ებრაული კულტურული ურთიერთობების განმტკიცების საქმეში. განუზომელია მისი დამსახურება XX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართული ესთეტიკური აზროვნების განვითარებაში. მისი მთარგმნელობითი და პოეტური მოღვაწეობა ქართული კულტურის მეტად მნიშვნელოვანი ნაწილია, რაც ყოველთვის მჭიდროდ იყო დაკავშირებული თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან. აქვე საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ 1975 წლიდან დღემდე ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ფუნქციონირებს ისრაელის საგანმანათლებლო სამეცნიერო ცენტრი, სადაც მეცნიერ-მკვლევრები დღემდე აწარმოებენ სამეცნიერო კვლევებს ქართულ-ებრაული კულტურული ურთიერთობის საკითხებზე და ყოველწლიურად გამოიცემა სამეცნიერო კრებული „კულტურის ისტორიისა და თეორიის საკითხები“ (დღემდე გამოცემულია XXXVI ტომი). ამასთანავე, უნივერსიტეტში 1944 წლიდან ისწავლება ივრითული ენა. ივრითი ასევე ისწავლება ილია ჭავჭავაძის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ღია ებრაულ უნივერსიტეტში, ებრაულ კულტურულ-საგანმანათლებლო ფონდში, საშუალო და საკვირაო სკოლებში.

1987 წლის 27 დეკემბერს დაფუძნდა საქართველოს ებრაელთა კულტურის ცენტრი, რომელმაც, დღიდან დაარსებისა, დიდი წვლილი შეიტანა ებრაული კულტურული გარემოს შექმნის, განვითარებისა და აღორძინების საქმეში. საგანმანათლებლო ცენტრში („თიფერეთ ცვი“) კარგა ხანია მოქმედებს: ებრაული სკოლა, საბავშვო ბაღი, რელიგიური აკადემია „იეშივა“, კლუბი „მიშფახა“, პროგრამები „მეხინა“, „STARS“ (ახალგაზრდებისათვის) და სხვ., რომელთაგანაც აქტიურად თანამშრომლობდნენ საქართველოს ხელოვნების სხვადასხვა დარგისა და მეცნიერების თვალსაჩინო წარმომადგენლები.

საქართველოს თანამედროვე ებრაული თემის არსებობასა და განვითარებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ებრაული სააგენტო ისრაელისათვის „სოხნუთი“, რომელიც გაიხსნა 1989 წ. ბოლო დროს „სოხნუთის“ მხარდაჭერით მნიშვნელოვნად გაიზარდა ისრაელის უნივერსიტეტებსა და სკოლებში სასწავლებლად წარგზავნილი ახალგაზრდების რაოდენობა. სააგენტოს ეგიდით მუშაობს „ულფანები“ (ებრაული ენის შემსწავლელი კურსები). 1993 წლიდან ფუნქციონირებს ებრაული კულტურულ-საგანმანათლებლო ფონდი, რომლის მხარდაჭერით გამოიცემა ჟურნალი „ნაბიჯი თორისაკენ“; მოქმედებს საბავშვო ჯგუფი „შალომ სეზამი“, ებრაული კულტურის სახალხო უნივერსიტეტი; ხორციელდება პროგრამა „ჭაითიკვა“, მიმდინარეობს ებრაული და ინგლისური ენების შესწავლა, მუშაობს პოეზიის მოყვარულთა წრე და სხვ. ფონდთან ფუნქციონირებს პროგრამა აფხაზეთიდან დევნილთათვის. 1997 წლიდან ყოველწლიურად ფონდი ატარებს ებრაული წიგნის ფესტივალს საქართველოში.

1990 წელს საქართველოში გაიხსნა „ებრაული სააგენტო ისრაელისათვის“, რომელიც დღემდე წარმატებულად აგრძელებს მონაწილეობას ებრაული სახელმწიფოს მშენებლობაში და ასევე ეწევა უნიკალური ფენომენის – ქართველი და ებრაე-

ლი ხალხის 26-საუკუნოვანი ძმური თანაცხოვრების პროპაგანდას. 1998 წლის სექტემბერში საქართველოში უპრეცედენტო იუბილე გაიმართა, უნიკალური თავისი შინაარსითა და მნიშვნელობით – თანაცხოვრებას ზეიმობდა ორი სხვადასხვა აღმსარებლობის ერი. მსოფლიოს ვერცერთი ქვეყანა, რომელშიც ებრაული დიასპორაა, ვერ მოიწონებს თავს იმით, რომ საზეიმოდ აღენიშნოს ამ ქვეყანაში ებრაელთა შემოსვლისა და დასახლების თარიღი [3.77,89].

საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტოს გენერალური დირექტორის ბრძანებით, ქართულ-ებრაული ურთიერთობის 26-საუკუნოვან ტრადიციას არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი მიენიჭა. ეს არის ჩვენი საერთო ზეიმი. ეს სიყვარული ყოველთვის იყო ორმხრივი და ამის თვალსაჩინო დასტურია კულტურულ-საგანმანათლებლო და რელიგიური კერების არსებობა წმინდა მიწაზე. თუნდაც იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის მაგალითი რად ღირს, ან ის, რომ ალიის ორგანიზატორის ნიჭიერი ფინანსისტის და კარგი ადამიანის, ქუთაისელი ებრაელის, შაბთაი ელიაშვილის სახელს ატარებს იერუსალიმის ერთ-ერთი მოედანი. ქუთათურმა ინტელიგენციამ კი ქალაქის ცენტრალურ ნაწილში ძეგლი დაუდგა მის უსაყვარლეს ფოტოგრაფს ილო ხახიაშვილს.

XX საუკუნის ბოლოდან დღემდე საქართველოში არსებობს ებრაელ ქალთა რამდენიმე აქტიურად მოქმედი ორგანიზაცია: საქართველოს ებრაელ ქალთა ასოციაცია „მირიამი“; ებრაელ ქალთა ფონდი; საერთაშორისო ფონდი „ლეა“. 1999 წელს დაარსდა მორწმუნე ქალების მსოფლიო ქალთა ორგანიზაცია „ემუნა“ (რწმენა). 1993 წლიდან დღემდე გამოიცემა ქართულენოვანი ებრაული გაზეთი „მენორა“.

XX საუკუნის საქართველოში მცხოვრებ ებრაულ თემს დიდ თანადგომას უწევენ საერთაშორისო ორგანიზაციები.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ამერიკის ებრაელთა გაერთიანებული გამავრცელებელი კომიტეტი „ჯოინტი“ (დაარსდა 1914 წ.), რომელიც 1992 წლიდან თბილისში საქველმოქმედო, სოციალურ, კულტურულ-საგანმანათლებლო და თემის აღმშენებლობის პროგრამებს ახორციელებს. „ჯოინტის“ საქველმოქმედო ცენტრები („ხესედეები“) მოქმედებს: თბილისში, ქუთაისში, გორში, ბათუმში, რუსთავსა და ონში. კომიტეტის ეგიდით ფუნქციონირებს: ბიბლიოთეკა, კომპიუტერული კლასი, საბავშვო ბაღი, ქართულ-ებრაული ცეკვის თეატრი „იონათ ჰაშალომი“, ახალგაზრდული ორგანიზაცია „ჰილელი-თბილისი“, გოკალურ-მუსიკალური ჯგუფები, სხვადასხვა კლუბი; ეწყობა საზაფხული ბანაკები. „ჯოინტი“ აქტიურადაა ჩართული საგამომცემლო საქმიანობაში – გამოდის ჟურნალ-გაზეთები, სამეცნიერო ნაშრომები.

საქართველოს არაერთ კუთხეში შეიძლება ებრაული კულტურის ინდივიდუალური მახასიათებლების გამოკვლევა, თუმცა, ებრაელების გამორჩეულად დიდი კონცენტრაციის გამო, დასავლეთ საქართველოს ერთი პატარა ადგილი, სოფელი კულაში მაინც განსაკუთრებულ სამეცნიერო ყურადღებას იმსახურებს. ისტორიულ წყაროებში კულაში პირველად XVI საუკუნეში ფიქსირდება. დაბა კულაში იმითაც არის გამორჩეული, რომ საქართველოში არსებულ ებრაულ დასახლებათა შორის ერთადერთია, სადაც XX საუკუნის 90-იან წლებამდე მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობა ქართველი ებრაელი იყო.

კულაშელი ექიმი ძმების, მიხელაშვილების სახლში 2005 წლიდან მოქმედებს „კულაშის ქართველთა და ქართველ ებრაელთა ეთნოგრაფიული მუზეუმი“. უფროს ძმას, ამირან მიხელაშვილს, საკუთარი სახლი მუზეუმად უქცევია, რომელიც კულაშის ახლანდელ ცენტრში მდებარეობს. მუზეუმის კოლექცია საკმაოდ მწირია და უმეტესად ფოტომასალისგან შედგება. აქვე რამდენიმე საინტერესო ნივთსაც შეხვდები – შვიდტო-

ტა მენორა, თორას ძველი გამოცემები (მათ შორის, ვენაში 1871 წელს გამოცემული თორას ეგზემპლარი). მუზეუმის ყოველი ნივთი სწორედ ასე, ნაწილ-ნაწილ შეუგროვებიათ ახლა უკვე ისრაელში მცხოვრები კულაშელი ებრაელების ინიციატივით. აქვე ინახება ინფორმაცია კულაშის რაბინებსა და ექიმებზე, რომლებიც ძალიან დიდ როლს ასრულებდნენ კულაშის ებრაული თემის ცხოვრებაში. თანამედროვე მეცნიერ-მკვლევართა დიდი ყურადღება მიმართულია ქართველ ებრაელთა განათლების საკითხისადმი. მუზეუმში შენახულ თორას ერთ-ერთ ეგზემპლარზე ქართული მინაწერიც არის:

**„ეს თორა ღირს აბაზი,
პატრონი ყამს ლამაზი,
დამწერელი ბედნიერი,
წამკითხველი მეცნიერი.“**

ზოგიერთს, სავარაუდოდ, ებრაული დამწერლობის არცოდნის გამო, ქართული ანბანით მიუწერია წიგნებზე ებრაული რელიგიური ტექსტებიდან ამონარიდი, ზოგსაც, თავისუფალ ფურცელზე, იმ დღეს შესასრულებელი საქმეები აქვს ჩამოწერილი, რაც ნათლად ადასტურებს, რომ თორა კულაშელი ებრაელების ყოველდღიურობის განუყოფელი ნაწილი ყოფილა. თორას ზომები და ინდივიდუალურად გაფორმებული გარეკანი კი იმას მოწმობს, რომ ოჯახის ყველა წევრს საკუთარი თორა ჰქონია, რომელსაც დღის განმავლობაში ხშირად ფურცლავდნენ. განათლების კერას წარმოადგენდა კულაშის უძველესი ხის სინაგოგა (XVIII ს.). რამდენიმე წლის წინ მისი რესტავრაციაც მოხერხდა. დღეს მისი მომაჯადოებელი ორნამენტებისა და მოხატულობის ნახვა ნებისმიერ დამთვალიერებელს შეუძლია. მის გვერდით შენარჩუნებულია ხის დიდი სინაგოგაც, რომელიც მე-20 საუკუნის დასაწყისში აუშენებიათ – პატარა სინაგოგა ებრაელ მორწმუნეებს ველარ იტევდა და

იმიტომ. ახალი სინაგოგას გვერდით დგას 1911 წელს აშენებული შენობა, რომლის დღეს უკვე არარსებულ მეორე სართულზე იეშივა (ებრაელთა რელიგიური სკოლა) ყოფილა განთავსებული. აქ ახალგაზრდა კაცები გამოცდილი რაბინების დახმარებით თორას, თალმუდს და სხვა ებრაულ რელიგიურ ტექსტებს უღრმავდებოდნენ – თორას კანონებს ეუფლებოდნენ და სეფერ-თორის კითხვაში ოსტატდებოდნენ. იეშივაში ასევე ებრაულ ენასაც სწავლობდნენ. განათლების კერას წარმოადგენდნენ ასევე თბილისში, ქუთაისში, ბათუმში, გორში და ონში მოქმედი სინაგოგები.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, 90-იანი წლების დასაწყისში, ქართველმა ებრაელებმა კულაში ერთდროულად დატოვეს. არსებობს ინფორმაცია, რომ სწორედ კულაშელი ებრაელები იყვნენ პიონერები იმ დიდი მიგრაციის ტალღის, რამაც 90-იან წლებში მთელი საქართველოს ებრაელთა თემი მოიცვა. ამჟამად კულაში არცერთი ებრაული ოჯახი არ ცხოვრობს. მათი ძველი საცხოვრებლები ან მიტოვებულია, ან სხვადასხვა რეგიონიდან ჩამოსახლებულ ქართველებს აქვთ დაკავებული და ამიტომაც მეტად მნიშვნელოვანია სოფელ კულაშის „ქართველთა და ქართველ ებრაელთა მუზეუმის“ არსებობა, რაც ხელს უწყობს მეცნიერებს კულტურათა შორის პროცესების, განათლების, რელიგიის და კულტურული მემკვიდრეობის კვლევისას.

როგორც ცნობილია, ებრაელთა დიდმა ნაწილმა საქართველო დატოვა და ისტორიულ სამშობლოში დაბრუნდა. დღეს ქართველი ებრაელების უმრავლესობა ისრაელშია და მათი ისრაელის სხვა ებრაელ მოსახლეობასთან ინტეგრაციის და ასიმილაციის პროცესი თანდათან ჩქარდება. მაგრამ, საბედნიეროდ, ქართველი ებრაელები პერიოდულად სტუმრობენ საქართველოს და თაობიდან თაობას გადასცემენ საქართველოს სიყვარულს. მათი ძალისხმევით გრძელდება ქართული ენისა და ქართული ტრადიციების მომავალი თაობისათვის გადაცემა.

ლიტერატურა – REFERENCES

1. გაზეთი „დროება“, 1883, № 181.
2. გომართელი ი., ჟურნალი „თეატრი და ცხოვრება“, ქართველი ისრაელები, №39, 1916.
3. დავარაშვილი ზ., ცაგარეიშვილი თ., „ეთნოსები საქართველოში“, 2009.
4. ჟურნალი „ივერია“, ჭავჭავაძე ი., 1881 წ.
5. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონ., 422, საბ., 5496, ფურც. 16.
6. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონ., 2080, საბ., 220, ფურც. 15.
7. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონ., 1935, საბ., 241, ფურც. 1-2.
8. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონ., 1935, საქმე 934, ფურ. 34, 35, 36.
9. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონ., 1935, საქმე 508, ფურც. 1-4.
10. „სახალხო გაზეთი“, 1912, 8 სექტემბერი.
11. ჭავჭავაძე ი., „ებრაელთა საკითხზე“, თბილისი, 1886.
12. ჭიჭინაძე ზ., „ქართველი ებრაელები“, თბილისი, 1904.

ELENE GEGESHIDZE

EDUCATION IN THE JEWISH DIASPORA OF GEORGIA

Summary

In 19th century (and earlier) Georgia, Jewishness played a very insignificant role socially and intellectually. The main goal of the Jews, who were virtually self-isolated from the outside world and lived as isolated communities, was to earn a living. This circumstance essentially determined the fact that until the beginning of the 20th century, Georgian Jews did not show their real potential intellectual abilities almost at all. The 20th century came with new changes and brought many innovations. In 1933, the Historical-Ethnographic Museum of the Jews of Georgia was founded in Tbilisi, and it became possible to correct the shortcomings in the field of studying the past (because until then the science was descriptive in nature).

Nissan Babalikhshvili, Konstantine Lerner, Eldar Mamistvalashvili, Guram Batiashvili, Nathan Baazov, Itzhak David and others started to study the existence of Georgian Jews - life, their history and educational issues. It is worth noting: the book „Georgian Jews in Georgia“ by the famous historian and public figure - Zakaria Chichinadze, published in 1940; 1940-45 „Several volumes of the works of the Historical-Ethnographic Museum of the Jews of Georgia“; In 1940, academician Giorgi Tsereteli published the article "Newly discovered Hebrew inscription of Mtskheta" in „Enimki Moambe“; 2002 Roin Metreveli's "Jews in Georgia" was published; 1995 „History of Georgian Jews" by Eldar Mamistvalashvili, 1998. "The 26th Century of Jewish Settlement in Georgia" was published in 2009. „Doors of Prayer“ by Davit Golan; „Jewishness of Kutaisi“ by Daniel Khananashvili in 2011; Articles and essays of many authors were also collected.

In 1990, the "Jewish Agency for Israel" was opened in Georgia, which continues to successfully participate in the construction of the Jewish state, and also promotes the unique phenomenon - the 26-century brotherly coexistence of the Georgian and Jewish people.

It should be especially noted that since 1975, the Israeli educational scientific center has been operating at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, where scientists and researchers are still conducting scientific research on the issues of Georgian-Jewish cultural relations, and the scientific collection „Issues of the History and Theory of Culture“ is published every year. Volume XXXVI). In addition, the Hebrew language has been taught at the university since 1944. Hebrew is also taught at Ilia Chavchavadze State University, Open Hebrew University, Jewish Cultural Educational Foundation, secondary and Sunday schools.

As is known, a large number of Jews left Georgia in the 70s of the last century and returned to their historical homeland. Today, the majority of Georgian Jews are in Israel, and the process of their integration and assimilation with the other Jewish population of Israel is gradually accelerating. But, fortunately, Georgian Jews do not forget their second homeland, periodically visit Georgia and pass on their love for Georgia from generation to generation. Many scientists were brought up in proper conditions in the Jewish community of Georgia. Through their efforts, the transmission of Georgian language and Georgian traditions to the next generation continues.